

POPULATION AGING IN SLOVENIA: A SPATIAL PERSPECTIVE

STARANJE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI: PROSTORSKI VIDIK

Boštjan Kerbler



BOŠTJAN KERBLER

The most prominent demographic process in modern society is population aging.
Najbolj prepoznaven demografski proces sodobne družbe je staranje prebivalstva.

Population aging in Slovenia: A spatial perspective

DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS.1885>

UDC: 913:314.117-053.9(497.4)

COBISS: 1.01

ABSTRACT: The Slovenian population is aging. In order to best adapt to this demographic change, it is necessary to face this issue and to study it from the perspective of various disciplines, including geography. This article therefore especially focuses on the spatial characteristics of population aging in Slovenia in addition to general characteristics. The findings show that population aging in Slovenia is not uniform; instead, there are large differences in population aging in Slovenia. In addition to general social processes such as falling birthrates and increasing life expectancy, these are primarily the result of spatial movement of the population. The conclusion presents some consequences that will arise in Slovenian territory and society in the future due to population aging.

KEY WORDS: population aging, aging indicators, spatial analysis, Slovenia

The article was submitted for publication on July 5th, 2013.

ADDRESS:

Boštjan Kerbler, Ph.D.

Urban Planning institute of the Republic of Slovenia

Trnovski pristan 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenia

E-mail: bostjan.kerbler@uirs.si

1 Introduction

The most prominent demographic process in modern society is population aging. It is characterized by an increase of the share of the elderly in society and an increase in the average age of the population. According to Malačič (2006), the demographic age of a society is measured as the share of people over sixty-five (or, according to some definitions, over sixty) in the entire population. The most important causes of population aging are a decreasing birthrate and a corresponding decrease in the number of children under fifteen, and increasing life expectancy. The first is a result of changing lifestyle, and the second a result of improvements in quality of life and healthcare. This is also influenced by migration because of selectivity by age; that is, it is primarily young people that decide to move, which means that migration results in a younger population in areas that people move to and an older population in areas that people move from (Josipovič 2003; Javornik 2006).

Population aging presents a great challenge for society. The demographic changes that lead to aging are long-term and cannot be changed quickly. Societies with an aging population must therefore confront this issue and adapt to the changes as quickly as possible. In order to be able to do so, it is necessary to study population aging in detail, especially from the perspective of various disciplines, including geography. This article therefore first analyzes the general characteristics of population aging in Slovenia and then its spatial characteristics, presenting the reasons for the phenomenon. It is presumed that population aging is not a uniform process, but that there are significant differences in this process throughout Slovenia. In addition to general social processes such as falling birthrates and increasing life expectancy, these are primarily the result of migration of the population.

2 Methods

The basis for the analysis is census statistical data, the latest data from the Statistical Office of the Republic of Slovenia, and data from other European and global databases (e.g., Eurostat and UNDESA – Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations). The spatial analysis focuses on comparing the characteristics of population aging in Slovenia at the beginning of the 1980s and 1990s and afterwards because at this time changes occurred in the existing spatial patterns of population movement (see Ravbar 2000; Klemenčič 2001). The spatial situation in 2013 is described and presented based on 211 municipalities. The comparison of data from previous censuses combines spatial data such that the spatial units analyzed are comparable with one another. For example, data for the municipalities from 1981 and 1991 is compared with data from today's administrative units.

3 Characteristics of population aging in Slovenia

In line with the theory and demographic models, population aging (already) begins with a demographic shift or with that part of the shift that begins when the birthrate in a society begins to fall. In Slovenia this occurred around 1900 (Malačič 2006). As shown in Figure 1, from 1869 to 1910 both the share of people over sixty-four and the share of children (up to fourteen years old) increased. The share of children in the population decreased and the share of elderly increased until 1953. In Slovenia, in line with the theory the demographic shift ended between the 1953 and 1961 censuses (Malačič 1989). Since then there has been accelerated aging of the Slovenian population. The fact that population aging has not stopped during the time since the demographic shift despite periods with a higher birthrate and higher net migration is a consequence of increased life expectancy. From 1961 to 2012, life expectancy increased by more than ten years, from 69.2 to 79.5, and it is continuing to grow (see UNDESA 2013).

As shown in Figure 1, 16.8% of the Slovenian population was elderly in 2012 (in 2013 the share was 17.1%), which is somewhat below the European Union average (17.8%), but it places Slovenia (immediately behind Lithuania and Latvia) among the countries in which the share of elderly has grown the most in the past twenty years (see Eurostat 2013). As the Europop2010 Eurostat projections (Statistični urad ... 2011) show, population aging will continue or intensify in Slovenia in the coming decades. The share of the elderly population will nearly double in comparison to 2010 and will reach 31.6% in 2060, which will be above the European

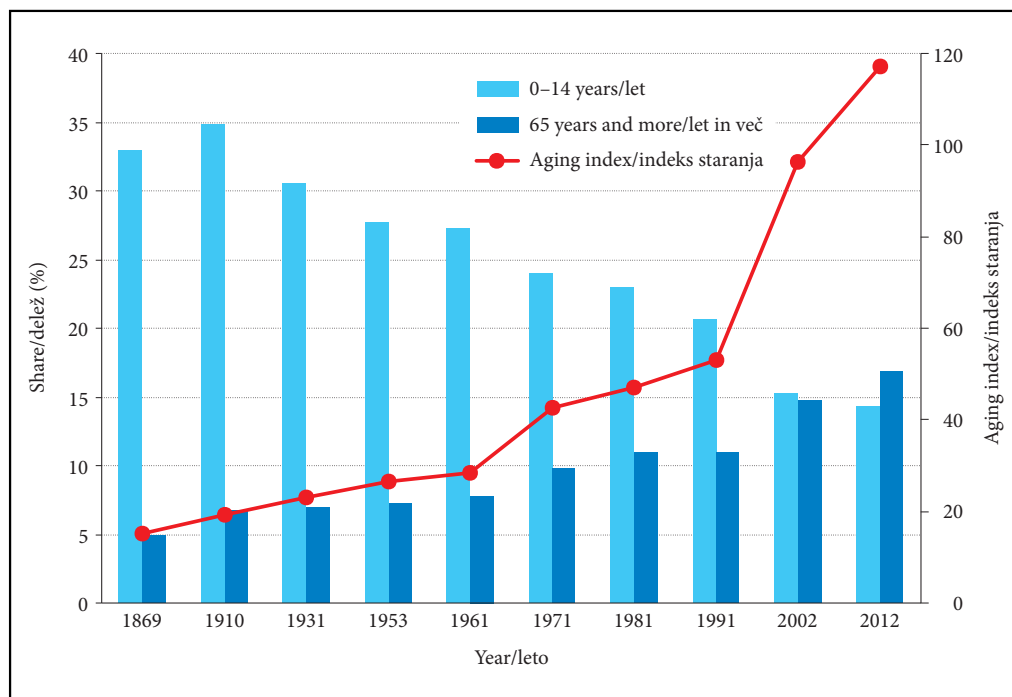


Figure 1: Share of individual population groups in Slovenia from 1869 to 2012 (%) and population aging index (Vertot 2010; Statistični urad ... 2013).

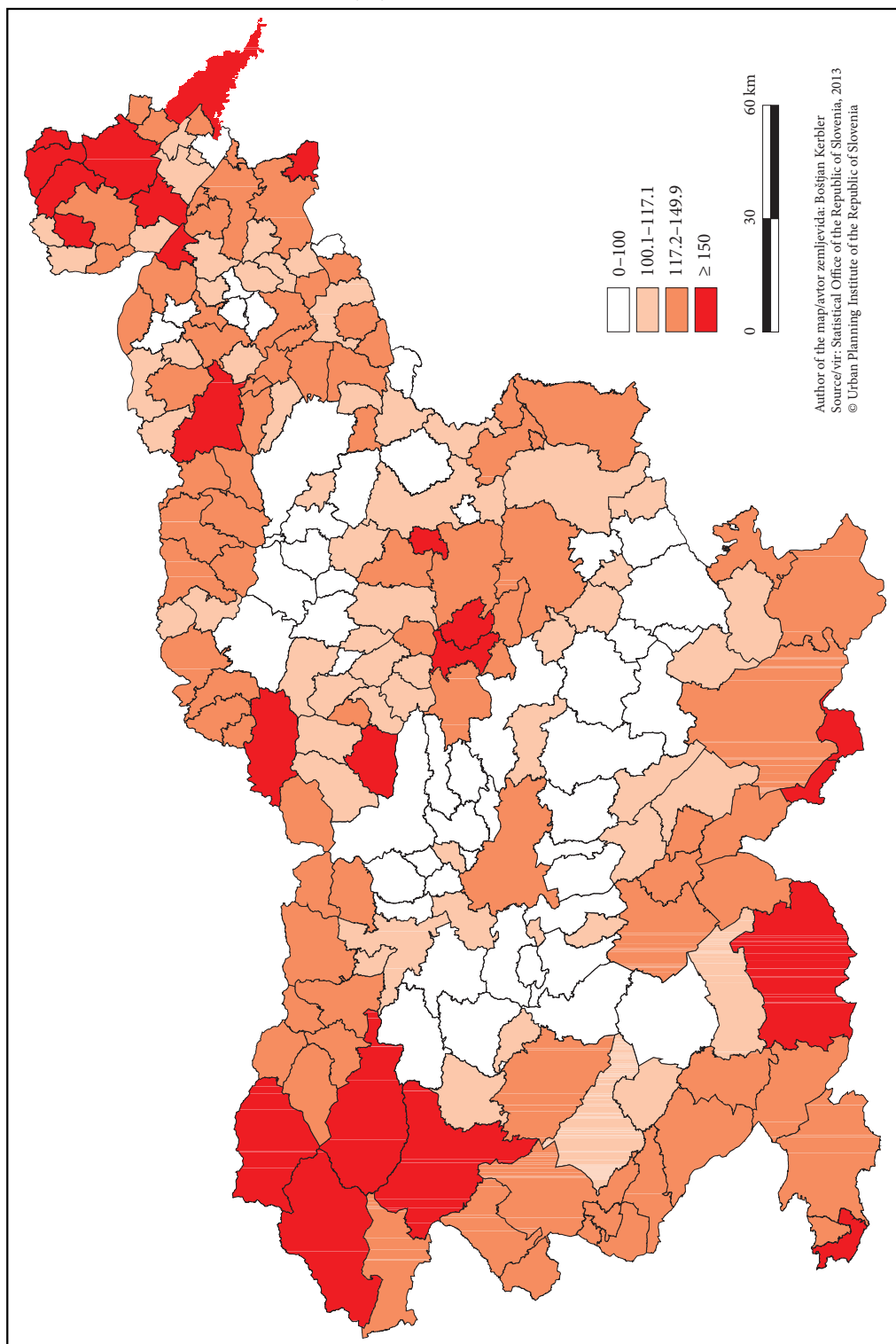
Union average (29.5%) based on predictions by the European Commission (2011). This means that nearly one out of every three people in Slovenia will be sixty-five or older.

4 Spatial analysis of population aging in Slovenia

Population aging as manifested in the spatial aspect involves not only general trends such as a decreasing birthrate and increasing life expectancy, but is especially a result of the population's mobility. Following the demographic shift, two forms of migration were characteristic for Slovenia: in the 1960s and 1970s migration flows were oriented from marginal, economically less developed areas with poor traffic connections with towns and other employment centers (Klemenčič 1991), whereas from the second half of the 1980s onwards these flows (including from town centers) started to redirect themselves toward the outskirts of towns and nearby periurban areas, as well as to other somewhat more distant settlements that offered good accessibility to towns within an acceptable timeframe (Ravbar 2000). Both forms of migration have influenced the spatial pattern of population aging in Slovenia; specifically, areas that people move from are marked by accelerated population aging, whereas this is less pronounced in areas that people move to (Figure 2).

In addition to aging in large urban settlements, Figure 2 also shows other areas where population aging is accelerated. This primarily involves marginal areas that people are moving away from or that they moved away from in greater numbers in the past, thereby weakening their demographic potential. However, among these areas one must differentiate between those in which the aging indicators were already high in 1981

Figure 2: Population aging index by Slovenian municipality at the beginning of 2013 (average = 117.1; Statistični urad ... 2013). ►



(i.e., »old« areas of population aging) and those in which accelerated aging started after this (i.e., »new« areas of population aging).

Among fifty-eight former municipalities (current administrative units) that had a below-average share of the elderly in 1981, fifteen – or one-quarter – underwent aging to the extent that by 2013 the share of the elderly was already higher than average. This share increased the most (by 10.3 percentage points) in the Ravne na Koroškem administrative unit, which includes the municipalities of Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje, and Ravne. The share also grew significantly in the administrative units (and at the same time municipalities) of Hrastnik, Trbovlje, and Zagorje ob Savi – specifically, by 9.5 percentage points to 19.5% in Hrastnik, by 8.4 percentage points to 19.3% in Trbovlje, and by 7.4 percentage points to 17.5% in Zagorje ob Savi. In the Jesenice administrative unit, which encompasses the municipalities in the Upper Savinja Valley (Kranjska Gora, Jesenice, and Žirovnica), the share amounted to 18.0% (+ 7.1 percentage points), in which it must be emphasized that in the territory of the current Municipality of Kranjska Gora the share of elderly was also already above average in 1981, and therefore this area receives special attention below. All of the administrative units listed encompass areas with economic sectors and industries that encountered a crisis at the end of the 1980s and especially in the 1990s (e.g., heavy industry, metalworking, mining, textiles, etc.) and failed to restructure. Such areas also include Maribor, which, in comparison with other large urban settlements, additionally explains the exceptionally high share of elderly people (19.4%) and its growth by 9.4% as well as the much less obvious lower aging indicators in the surrounding municipalities – that would point to large shifts in migration flows into nearby nonurban settlements or municipalities – than in the case of Ljubljana (see Figure 2). A similar but less pronounced example is the formerly considerably industrially oriented Celje administrative unit with the municipalities of Štore, Celje, Dobrna, and Vojnik, in which the share of the elderly increased by 7.7 percentage points to 18.1%. For the administrative units of Kočevje (the municipalities of Kočevje, Kostel, and Osilnica) and Ruše (the municipalities of Lovrenc na Pohorju, Selnica ob Dravi, and Ruše), in which the share of the elderly climbed above the Slovenian average, it can be concluded that these are areas with structural difficulties even though more detailed analysis of the aging indicators for these areas shows that some of the more marginal ones already had a high share of elderly people in 1981. This means that following the reduction in industrial jobs in nearby places (Kočevje, Ruše, and Maribor) people also started moving away from other settlements, thus advancing the aging process. In addition to the declining birthrate, in the last three decades (and especially after 1991) people actually also started moving away from all administrative units where primarily old industries had developed; this is shown by the fact that in 2013 the majority of administrative units with such aging areas had less population than in 1991: Ravne na Koroškem lost 1,994 inhabitants, Hrastnik 1,346, Trbovlje 2,449, Maribor 2,932 (and in comparison with 1981 a full 4,049), Celje 1,064, Kočevje 1,104, Jesenice 804, and Ruše 592). Both the number of young people and the working-age population fell, whereas the number of elderly increased. In addition to this type of »new« aging area, all coastal administrative units (municipalities) also belong to this category, especially the Piran administrative unit, which moved thirty-six places up the scale, from fifty-fourth place with 8.7% elderly in 1981 to eighteenth place with 18% elderly in 2013. In Izola the share rose by 9.4 percentage points, which is the fourth-highest with regard to growth (behind the Ravne na Koroškem, Hrastnik, and Maribor administrative units), and in Koper by 8.5 percentage points, which is sixth place with regard to growth (behind Piran). However, in comparison with the first type of areas, in which the population decreased, the population in all three coastal administrative units increased in comparison with 1981. Because the share of young people decreased (in all administrative units there were fewer in 2013 and 2002 in comparison to 1981, and in Koper and Piran also in 1991), the total population primarily increased due to a greater number of people in the age group between fifteen and sixty-four and those sixty-five and older. In all three administrative units a large share of the increase in population was contributed by those over sixty-four (in the Koper administrative unit 40.9% of the total increase, in the Izola administrative unit 44.2%, and in the Piran administrative unit 48.5%). From this it can be concluded that this group of the population moved into these administrative units, which (in addition to aging of the native population) caused (such) a large increase in the share of the elderly. However, this phenomenon is not only significant for the coastal areas, but also for the current Municipality of Kranjska Gora. Kranjska Gora may be designated as an »old« area of population aging, although aging increased in it after 1981 due to the working-age population moving away (and probably also due to structural difficulties in Jesenice's industrial activity) and older people moving in. Specifically, the share of the elderly increased simultaneously with the decrease in the young population and an insignificant increase in the working-age population.

In comparison to 1981, by 2013 a full 84.4% of the total increase in population fell into the group over sixty-four years old. Because the coastal area and the Municipality of Kranjska Gora have a large share of vacation homes, it can be concluded that the elderly moved to them (probably after retirement) or that they purchased real estate in these tourism areas and made their permanent homes there.

Among the administrative units or former municipalities that had an above-average share of elderly in the two years observed, Tolmin (comprising the municipalities of Bovec, Kobarid, and Tolmin) stands out the most; in 1981 its share of elderly was already the highest, at 17.6% (the aging index was 91.3 at the time). In 2013 this administrative unit still had the highest share of elderly in the total population (20.6%). In both years, the administrative unit (and also now municipality) of Ilirska Bistrica was in second place, with 15.9% of the elderly in 1981 and 19.9% in 2013. Other administrative units that belong to »old« areas of population aging include Idrija (the municipalities of Idrija and Cerkno), Nova Gorica (the municipalities of Brda, Kanal, Miren–Kostanjevica, Nova Gorica, Šempeter–Vrtojba, and Renče–Vogrsko), Sežana (the municipalities of Divača, Hrpelje–Kozina, Komen, and Sežana), Cerknica (the municipalities of Bloke, Cerknica, and Loška Dolina), Metlika, Brežice, Laško (the municipalities of Laško and Radeče), Sevnica, Ormož (the municipalities of Ormož, Središče ob Dravi, and Sveti Tomaž), Ljutomer (the municipalities of Križevci, Ljutomer, Razkrižje, and Veržej), Gornja Radgona (the municipalities of Gornja Radgona, Radenci, Sveti Jurij ob Ščavnici, and Apače), Murska Sobota and Lendava (encompassing all of the municipalities in Prekmurje), Mozirje (the municipalities of Gornji Grad, Ljubno, Luče, Mozirje, Nazarje, Solčava, and Rečica ob Savinji), and Radovljica (the municipalities of Bled, Bohinj, Radovljica, and Gorje). In the last administrative unit, in the period from 1981 to 2013 Radovljica had the highest share of growth, 7.9%, primarily because of the increase in the share of the elderly in today's municipalities of Bohinj and Bled. Just as for Kranjska Gora, for these municipalities it is characteristic that the total population grew even though there was a decline in the young and working-age population due to the increase in the number of elderly (primarily in the Municipality of Bled), which indicates that older people moved to the area. Similar examples can be found for other areas, especially in the wine regions in eastern and northeast Slovenia; for example, in the Brežice, Gornja Radgona, and Ljutomer administrative units, although even more detailed analyses would be needed for these. Because some administrative units include various types of aging areas, the differences are hidden, especially if a different type is characteristic for only a small area within the administrative unit. Such an area is the Municipality of Kozje, with an 18.4% share of the elderly, and Bistrica ob Sotli, with a 19.6% share. Both of them belong to the Šmarje pri Jelšah administrative unit, where the total share of the elderly is somewhat below average because of its low values in other areas (even though it was above average in 1981). More detailed analysis also shows that the areas of both municipalities fell among the areas of population aging during the entire period studied. Such »old« areas of aging are also found in other administrative units; for example, in the Slovenska Bistrica administrative unit these are the municipalities of Poljčane and Makole in the area of the Dravinje Hills, the Haloze Hills, and Mount Boč, other municipalities in the Haloze Hills and in the southern part of the Drava Plain that belong to the Ptuj administrative unit, and in the Kranj administrative unit these are the municipalities of Jezersko and Preddvor in the area of the Kamnik Alps and the Karawank Mountains. Even more detailed spatial analyses (e.g., at the settlement level) would reveal still other such areas of aging within municipalities (especially in larger ones, such as the Municipality of Krško).

5 Conclusion

Slovenia's population is aging at a higher rate. However, as predicted and demonstrated, this process is not uniform, but is taking place with varying intensities and continuity across Slovenia. Although policy-makers and decision-makers in various sectors ought to be taking this into account, so far they have all too often deliberated about population aging and made plans only at the general level. Many consequences of aging that experts anticipate in various areas (such as labor, employment, retirement, pensions, health and long-term care, general welfare, etc.) will be expressed differently in areas with varying intensity and continuity of aging. Adaptations to these changes must proceed from the characteristics of aging and the associated needs of each area individually. A great difficulty in this is represented by the lack of a second level of local government (i.e., regions), where plans could be made with greater detail than at the national level and at the same time more comprehensively than at the level of municipalities, which

are mostly too small to be able to deal with the issue in all areas, especially if their population is aging at an accelerated rate.

The importance of presenting the features of population aging in Slovenia at the spatial level also lies in the fact that the consequences of aging have so far all too often only been viewed from the economic perspective, especially with regard to public finances, and much too little with regard to how the consequences of population aging will be reflected spatially. This primarily concerns the gradual emptying of settlements, especially in strategically sensitive areas of the country, the degradation of infrastructure and architectural and cultural heritage, the abandonment of farming and the overgrowth of the cultural landscape, and so on. Not least of all, this also involves the loss of the creative potential of these areas (see Ravbar 2011, 2012). If all of these consequences were economically evaluated, they would surely be even more alarming and have more long-term negative effects than the issue of financial sustainability of, for example, the retirement and healthcare systems, which has recently been discussed the most. In the future it will therefore be necessary to increase the number of studies on population aging in Slovenia from the perspective of spatial analyses and to place even greater emphasis on evaluating the spatial consequences of population aging.

6 References

- Eurostat 2013: Population database. Internet: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database> (30. 6. 2013).
- European Commission 2011: The 2012 ageing report: underlying assumptions and projection methodologies. Internet: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ee-2011-4_en.pdf
- Javornik, J. S. 2006: Socialni razgledni 2006. Ljubljana.
- Josipovič, D. 2003: Geografski dejavniki rodnosti prebivalstva. *Acta geographica Slovenica* 43-1. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS43104>
- Klemenčič, V. 1991: Tendence spreminjanja slovenskega podeželja. *Geografski vestnik* 63.
- Klemenčič, V. 2001: Procesi deagrarizacije in urbanizacije slovenskega podeželja. *Dela* 17.
- Malačič, J. 1989: Staranje prebivalstva ter njegove socialne in ekonomske posledice. *Elaborat*, Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- Malačič, J. 2006: Demografija: teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana.
- Ravbar, M. 2000: Regionalni razvoj slovenskih pokrajin. *Geographica Slovenica* 33.
- Ravbar, M. 2011: Ustvarjalne socialne skupine v Sloveniji: prispevek h geografskemu proučevanju človeških virov. *Acta geographica Slovenica* 51-2. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS51204>
- Ravbar, M. 2012: Vloga ustvarjalnosti pri geografskemu proučevanju človeških virov v Sloveniji. *Geografski vestnik* 84-1.
- Statistični urad Republike Slovenije 2011: Prebivalstvo Slovenije po projekcijah prebivalstva Europop2010, 2010–2060. Internet: <http://www.stat.si> (1. 7. 2013).
- Statistični urad Republike Slovenije 2013: SI-STAT podatkovni portal. Demografsko in socialno področje. Internet: <http://www.stat.si> (1. 7. 2013)
- UNDESA – Population division of the department of economic and social affairs of the United Nations 2013: World population prospects. Internet: http://www.esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_population.htm (1. 7. 2013).
- Vertot, N. 2010: Starejše prebivalstvo v Sloveniji. Ljubljana.

Staranje prebivalstva v Sloveniji: prostorski vidik

DOI: <http://dx.doi.org/AGS.1885>

UDK: 913:314.117-053.9(497.4)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK: Za slovensko prebivalstvo je značilno, da se stara. Da bi se lahko tem demografskim spremembam čimbolj prilagodili, se je treba s problematiko soočiti in jo preučiti z vidika različnih strok, tudi geografske. V članku so zato poleg splošnih analizirane zlasti prostorske značilnosti staranja prebivalstva v Sloveniji. Ugotovitve kažejo, da staranje prebivalstva v Sloveniji ni enovito, ampak da obstajajo v slovenskem prostoru glede tega velike razlike, ki so poleg splošnih procesov v družbi kot sta upadanje rodnosti in podaljševanje pričakovanega trajanja življenja predvsem odraz prostorskih gibanj prebivalstva. V zaključku so predstavljene nekatere posledice, ki bodo zaradi staranja prebivalstva prisotne v slovenskem prostoru in družbi v prihodnje.

KLJUČNE BESEDE: staranje prebivalstva, kazalniki staranja, prostorska analiza, Slovenija

Uredništvo je prejelo prispevek 5. julija 2013.

NASLOV:

dr. Boštjan Kerbler

Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Trnovski pristan 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: bostjan.kerbler@uirs.si

1 Uvod

Najbolj prepoznaven demografski proces sodobne družbe je staranje prebivalstva. Zanj je značilno večanje deleža starejših v družbi in povečevanje povprečne starosti prebivalstva. Po Malačiču (2006) merimo demografsko starost družbe z deležem starejših od 65 let (po nekaterih opredelitvah nad 60 let) v celotnem prebivalstvu. Najpomembnejša vzroka staranja prebivalstva sta upadanje rodnosti in s tem zmanjševanje števila otrok, starih do 15 let, in podaljševanje pričakovanega trajanja življenja. Prvi je posledica spremenjenega življenjskega sloga, drugi izboljšanja kakovosti življenja in zdravstvenega varstva. Vplivajo pa tudi selitve, in sicer zaradi svoje selektivnosti po starosti – običajno se za selitve odločajo predvsem mladi, kar pomeni, da selitve vplivajo na pomlajevanje prebivalstva na priselitvenih območjih in na staranje prebivalstva na odselitvenih (Josipovič 2003; Javornik 2006).

Staranje prebivalstva je velik izziv za družbo. Demografske spremembe, ki so vodile do staranja, so bile namreč dolgotrajne in jih ni mogoče na hitro spremeniti. Družbe s starajočim se prebivalstvom se morajo zato s problematiko soočiti in se spremembam čim bolj prilagoditi. Da pa bi to lahko storile je treba staranje prebivalstva podrobno preučiti, zlasti z vidika različnih strok, tudi geografske. V članku bomo zato najprej analizirali splošne in nato pa prostorske značilnosti staranja prebivalstva v Sloveniji in predstavili vzroke zanje. Predpostavljamo, da staranje prebivalstva ni enovito, ampak da obstajajo v slovenskem prostoru glede tega velike razlike, ki so poleg splošnih procesov v družbi kot sta upadanje rodnosti in podaljševanje pričakovanega trajanja življenja predvsem posledica selitvenih gibanj prebivalstva.

2 Metode

Kot osnova za analizo nam bodo služili statistični podatki popisov prebivalstva, najnovejši podatki Statističnega urada Republike Slovenije in podatki drugih evropskih in svetovnih podatkovnih baz (na primer Eurostat in UNDESA – Population division of the department of economic and social affairs of the United Nations). Pri prostorski analizi se bomo osredotočili na primerjavo med značilnostmi staranja prebivalstva po Sloveniji v začetku osemdesetih oziroma devetdesetih let prejšnjega stoletja in po tem, saj je takrat prišlo do sprememb v obstoječih vzorcih gibanja prebivalstva v prostoru (glej Ravbar 2000; Klemenčič 2001). Stanje v prostoru leta 2013 bomo opisali in prikazali po 211 občinah, pri primerjavi podatkov iz prejšnjih popisov pa bomo prostorske podatke med seboj združili, in sicer tako, da bodo analizirane prostorsko enote med seboj primerljive. Na primer, podatke za občine iz leta 1981 in 1991 bomo primerjali s podatki današnjih upravnih enot.

3 Značilnosti staranja prebivalstva v Sloveniji

V skladu s teorijo in demografskimi modeli se staranje prebivalstva začne (že) z demografskim prehodom oziroma s tistim delom tega prehoda, ko se začne v družbi rodnost prebivalstva zmanjševati. V Sloveniji se je to zgodilo ob koncu 19. stoletja in začetku 20. stoletja (Malačič 2006). Kot je prikazano na sliki 1 sta se od leta 1869 do leta 1910 sicer povečala tako delež starših od 64 let, vendar se je hkrati povečal tudi delež otrok (0–14 let). Do leta 1953 se nato delež otrok v družbi zmanjšuje, delež starejših pa povečuje. V Sloveniji se je v skladu s teorijo demografski prehod končal v obdobju med popisoma 1953 in 1961 (Malačič 1989). Od takrat sledimo vse bolj pospešenemu staranju prebivalstva Slovenije. Dejstvo, da se v času od demografskega prehoda kljub obdobjem z višjo rodnostjo in višjim selitvenim prirastom proces staranja prebivalstva ni ustavil, je posledica podaljševanja pričakovanega trajanja življenja ob rojstvu. To se je pri nas v obdobju 1961–2012 podaljšalo za več kot deset let, z 69,2 na 79,5 let, in še vedno narašča (glej UNDESA 2013).

Slika 1: Delež posameznih skupin prebivalstva Slovenije v obdobju 1869–2012 (v odstotkih) in indeks staranja prebivalstva (Vertot 2010; Statistični urad ... 2013).

Glej angleški del prispevka.

Kot je razvidno s slike 1, je bilo leta 2012 v Sloveniji 16,8 % starejših ljudi (leta 2013 že 17,1 %), kar je sicer nekoliko manj od povprečja držav članic Evropske unije (17,8 %), vendar pa sodi Slovenija (takoj za Litvo in Latvijo) med države, v katerih je delež starejših v zadnjih dvajsetih letih najbolj narasel (glej Eurostat 2013). Kot za prihodnja desetletja kažejo Eurostatove projekcije Europop2010 (glej Statistični urad... 2011), se bo staranje prebivalstva v Sloveniji nadaljevalo oziroma še intenziviralo. Delež starejših v družbi se bo glede na stanje iz leta 2010 skoraj podvojil in bo leta 2060 znašal že 31,6 %, kar bo glede na napovedi Evropske komisije (European Commission 2011) nad evropskim povprečjem (29,5 %). To pomeni, da bo že skoraj vsak tretji prebivalec Slovenije star vsaj 65 let.

4 Prostorska analiza staranja prebivalstva v Sloveniji

Staranje prebivalstva, ki se kaže v prostoru, je poleg splošnih trendov, kot sta upadanja rodnosti in podaljševanje pričakovanega trajanja življenja, predvsem odraz selitvene mobilnosti prebivalstva. V času pu demografskem prehodu sta bila za Slovenijo značilni dve obliki selitev: v šestdesetih in sedemdesetih letih so bili selitveni tokovi prebivalstva usmerjeni iz obrobnih, gospodarsko manj razvitih in prometno odmaknjenih območij v mesta in druga zaposlitvena središča (Klemenčič 1991), od druge polovice osemdesetih pa se začnejo ti tokovi (tudi iz mestnih središč) preusmerjati na mestno obrobje in bližnja obmestna, pa tudi druga, nekoliko oddaljenejša naselja, za katere je značilna dobra in časovno sprejemljiva dostopnost do mest (Ravbar 2000). Obe obliki selitev sta vplivali na prostorsko sliko staranja prebivalstva v Sloveniji, in sicer je za območja odseljevanja značilno pospešeno staranje prebivalstva, medtem ko je na območjih priseljevanja staranje manj izrazito (slika 2).

Slika 2: Indeks staranja prebivalstva po slovenskih občina v začetku leta 2013 (povprečje = 117,1; Statistični urad... 2013). Glej angleški del prispevka.

Poleg staranja v večjih mestnih naseljih so na sliki 2 vidna tudi druga območja, na katerih se prebivalstvo pospešeno stara. Gre predvsem za obrobna območja, iz katerih se prebivalstvo odseljuje oziroma se je iz njih pospešeno odseljevalo v preteklih obdobjih, zaradi česar se je poslabšal njihov demografski potencial. Vendar pa moramo med temi območji ločiti tista, v katerih je so bili kazalniki staranja visoki že leta 1981 (t. i. »stara« območja staranja prebivalstva) in tista, ki so se začela pospešeno starati po tem (t. i. »novejša« območja staranja prebivalstva).

Med 58 nekdanjimi občinami (sedanjimi upravnimi enotami), ki so imele leta 1981 podpovprečen delež starejših, je 15 oziroma četrtina takšnih, v katerih se je prebivalstvo tako postaralo, da so imele leta 2013 delež starejših že višji kot je znašalo povprečje. Najbolj se je delež povečal v upravni enoti Ravnah na Koroškem, ki vključuje občine Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje in Ravne, in sicer za 10,3 odstotne točk. Prav tako je delež zelo porasel v upravnih enotah (hkrati tudi občinah) Hrastnik, Trbovlje in Zagorje ob Savi, in sicer za 9,5 odstotne točke na 19,5 % v Hrastniku, v Trbovljah za 8,4 odstotne točke na 19,3 %, v Zagorju ob Savi pa za 7,4 odstotne točke na 17,5 %. V upravni enoti Jesenice, ki obsega občine v Zgornjesavski dolini (Kranjska gora, Jesenice, Žirovnica) je znašal delež 18 % (+7,1 odstotne točke), pri čemer je treba poudariti, da je bil na območju sedanje občine Kranjska gora delež starejših nad povprečjem tudi že leta 1981, zato je to območje posebej obravnavano v nadaljevanju. Vse našete upravne enote zajemajo območja, ki so imela v preteklosti zelo razvite tiste sektorje in gospodarske panoge, ki so se ob koncu osemdesetih, zlasti pa v devetdesetih let 20. stoletja znašli v krizi (npr. težko in kovinsko industrijo, rudarstvo, tekstilno industrijo itd.) in se niso uspešno prestrukturirale. Med takšna območja lahko štejemo tudi Maribor, kar v primerjavi z drugimi večjimi mestnimi naselji še (dodatno) pojasni izredno visok delež starejših ljudi (19,4 %) in njegov porast za 9,4 %, po drugi strani pa tudi mnogo manj očitne nižje kazalnike staranja v občinah v okolici, ki bi nakazovali velike premike selitvenih tokov v okoliška nemestna naselja oziroma občine kot pri Ljubljani (glej sliko 2). Podoben, a manj izrazit primer je nekdanj precej industrijsko usmerjena upravna enota Celje z občinami Štore, Celje, Dobrna in Vojnik, v kateri se je delež starejših povečal za 7,7 odstotne točke na 18,1 %. Za upravni enot Kočevje (občine Kočevje, Kostel, Osilnica) in Ruše (Lorenca na Pohorju, Selnica ob Dravi, Ruše), v katerih se je delež starejših povzpел nad slovensko povprečje, sklepamo, da gre prav tako za območja s strukturnimi težavami, čeprav lahko iz podrobnejše analize kazalnikov staranja po naseljih ugotovimo, da so imela nekatera obrobnejša visok delež starejših že leta 1981.

To pomeni, da se je po zmanjšanju zaposlitvenih mest v industriji v bližnjih krajih (Kočevje, Ruše in Maribor,) prebivalstvo začelo odseljevati tudi iz drugih naselij, s tem pa se je proces staranja okreplil. Da se je poleg zmanjšane rodnosti iz vseh upravnih enot, ki so imele razvite predvsem stare industrijske panoge, prebivalstvo v zadnjih treh desetletjih res tudi odseljevalo (zlasti po letu 1991), kaže podatek, da jih je bilo leta 2013 v večini upravnih enotah tega tipa območij staranja manj kot leta 1991 (Ravne na Koroškem –1994 prebivalcev, Hrastnik –1346, Trbovlje –2449, Maribor –2932 (v primerjavi z leto 1981 celo –4049 prebivalcev), Celje –1064, Kočevje –1104, Jesenice –804, Ruše –592). Zmanjšalo se je tako število mladih kot tudi število delovno sposobnih prebivalcev, povečalo pa število starejših. Poleg tega tipa »novejših« območij staranja sodijo mednje tudi vse priobalne upravne enote (občine), še posebej upravna enota Piran, ki se je po deležu starejših povzpela za 36 mest, iz 54. mesta z 8,7 % starejših leta 1981 na 18. mesto z 18 % starejših leta 2013. V Izoli je delež narasel za 9,4 odstotne točke, kar je 4. mesto glede na porast (za upravnimi enotami Ravne na Koroškem, Hrastnik in Maribor), v Kopru pa za 8,5 odstotnih točk, 6. mesto glede na porast (pred njim je Piran). Vendar pa se je v primerjavi s prvim tipom območij, v katerih se je število prebivalstva zmanjšalo, prebivalstvo v vseh treh priobalnih upravnih enotah v primerjavi z letom 1981 povečalo. Ker se zmanjšalo število mladih (v vseh upravnih enotah jih je bilo v primerjavi z letom 1981 manj leta 2013 in leta 2002, v Kopru in Piranu tudi leta 1991), se je skupno število prebivalcev povečalo predvsem zaradi večjega števila prebivalcev iz starostnih skupin 15–64 let in 65 in več let. Pri tem je v vseh treh upravnih enotah velik del k povečanju prebivalstva »prispevalo« prebivalstvo staro nad 64 let (v upravni enoti Koper 40,9 % od skupnega porasta, v upravni enoti Izola 44,2 % in v upravni enoti Piran 48,5 %). Iz tega lahko sklepamo, da se je ta skupina prebivalstva v te upravne enote priseljevala, kar je (poleg staranja domačega prebivalstva) povzročilo (tako) velik porast deleža starejših. Vendar pa ta pojav ni značilen le za obalna območja, ampak tudi za sedanjo občino Kranjska gora. Kranjsko goro sicer lahko označimo kot »stara« območje staranja prebivalstva, vendar pa se je v njem staranje po letu 1981 še okrepilo zaradi odseljevanja delovno aktivnega prebivalstva (tudi najverjetneje zaradi strukturnih težav jeseniške industrije) in priseljevanja starejšega. Delež starejših se je namreč povečal ob sočasnem zmanjšanju mladega prebivalstva in le neznatnem povečanju delovno sposobnega prebivalstva. V primerjavi z letom 1981 je leta 2013 kar 84,4 % skupnega porasta odpadlo na povečanje prebivalstva v starostni skupini nad 64 let. Ker je za obalna območja in za občino Kranjska gora značilno, da imata velik delež sekundarnih bivališč lahko sklepamo, da so se starejši (najverjetneje po upokojitvi) vanje za stalno preselili oziroma da so v teh turističnih območjih kupili nepremičnine in si uredili stalno prebivališče.

Med upravnimi enotami oziroma nekdanjimi občinami, ki so imele v obeh opazovanih letih nadpovprečen delež starejših, najbolj izstopa Tolmin (zajema občine Bovec, Kobarid in Tolmin), v kateri je bil že leta 1981 delež starejših najvišji in je znašal 17,6 % (indeks staranja je bil že takrat 91,3). Leta 2013 je imela ta upravna enota še vedno največ starejših v celotni sestavi prebivalstva (20,6 %). V obeh letih je bila na drugem mestu upravna enota (tudi sedanja občina) Ilirska Bistrica, s 15,9 % leta 1981 in 19,9 % leta 2013. Druge upravne enote, ki sodijo med »stara« območja staranja prebivalstva so še Idrija (občini Idrija in Cerkljano), Nova Gorica (občine Brda, Kanal, Miren-Kostanjevica, Nova Gorica, Šempeter-Vrtojba, Renče-Vogrsko), Sežana (občine Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Sežana), Cerknica (občine Bloke, Cerknica, Loška dolina), Metlika, Brežice, Laško (občini Laško in Radeče), Sevnica, Ormož (občine Ormož, Središče ob Dravi, Sveti Tomaž), Ljutomer (občine Križevci, Ljutomer, Razkrižje, Veržej), Gornja Radgona (občine Gornja Radgona, Radenci, Sveti Jurij ob Ščavnici, Apače), Murska Sobota in Lendava (zajemate vse občine v Prekmurju), Mozirje (Gornji Grad, Ljubno, Luče, Mozirje, Nazarje, Solčava, Rečica ob Savinji) in Radovljica (občine Bled, Bohinj, Radovljica, Gorje). Prav v slednji je bil med naštetimi upravnimi enotami delež porasta v obdobju 1981–2013 najvišji, in sicer 7,9 %, predvsem zaradi povečanja deleža starejših na območju sedanjih občin Bohinj in Bled. Enako kot za Kranjsko goro je namreč tudi za ti občini značilno, da je skupno število prebivalstva naraslo, čeprav je število mladega in delovno sposobnega prebivalstva nazadovalo, povečalo pa se je število starejših (predvsem v občini Bled), kar nakazuje na priselitve starejšega prebivalstva. Podobne primere bi lahko našli še na drugih, zlasti vinorodnih območjih vzhodne in severovzhodne Slovenije, na primer v upravnih enotah Brežice, Gornja Radgona, Ljutomer, vendar bi bile za to potrebne še podrobnejše analize. Ker vključujejo nekatere upravne enote različne tipe območij staranja, se te razlike zakrijejo, še zlasti če je drugačen tip značilen le za manjše območje v upravni enoti. Takšno območje sta občini Kozje, s 18,4-odstotnim deležem starejših in Bistrica ob Sotli z 19,6-odstotnim deležem. Obe sodita v upravno enoto Šmarje pri Jelšah, ki pa ima zaradi nižjih vrednosti v drugih območjih nekoliko nižji skupen delež starejših, kot znaša povprečje (čeprav je še leta 1981 imela nadpovprečnega). Podrobnejša

analiza tudi kaže, da sta območji obeh občin spadali med območja staranja prebivalstva že ves čas preučevanega obdobja. Takšna »stara« območja staranja najdemo tudi v drugih upravnih enotah, na primer, v upravni enoti Slovenska Bistrica sta to občini Poljčane in Makole na območju Dravinjskih goric, Haloz in Boča, druge občine v Halozah in na južnem delu Dravskega polja, ki sodijo v upravno enoto Ptuj, v upravni enoti Kranj sta takšni občini Jezersko in Preddvor na območju Kamniških Alp in Karavank. Še bolj podrobne prostorske analize (na primer na ravni naselij), bi tudi znotraj občin (zlasti večjih, kot je, na primer, Krško) razkrila še druga takšna območja staranja.

5 Sklep

Prebivalstvo Slovenije se pospešeno stara. Vendar kot smo predvideli in tudi dokazali, ta proces ni enovit, ampak poteka v slovenskem prostoru z različno intenziteto in kontinuiteto. Čeprav bi morali oblikovalci politik in odločevalci iz različnih sektorjev to upoštevati, se je do sedaj o staranju prebivalstva v Sloveniji prepogosto razglabljalo in načrtovalo le na splošni ravni. Številne posledice staranja, ki jih strokovnjaki predvidevajo na različnih področjih (na področju dela in zaposlenosti, upokojevanja in pokojninskega sistema, zdravstva in dolgotrajne oskrbe, blaginje itd.), se bodo namreč na območjih z različno intenziteto in kontinuiteto staranja odražale različno. Prilagoditve na te spremembe bi morale zato izhajati iz značilnosti staranja in s tem povezanih potreb vsakega območja posebej. Pri tem veliko težavo predstavlja neobstoj druge stopnje lokalne samouprave (t. i. pokrajin), na kateri bi lahko načrtovali bolj podrobno kot na nivoju države, a hkrati bolj celostno kot na nivoju občin, ki so povečini premajhne, da bi se lahko s problematiko soočile na vseh področjih, še zlasti pa, če se v njih prebivalstvo pospešeno stara.

Pomen predstavitve značilnosti staranja prebivalstva v Sloveniji na prostorski ravni je tudi v tem, da se je o posledicah staranja doslej vse preveč gledalo le iz ekonomskega vidika, zlasti z vidika javnih financ, mnogo premalo pa, kako se bodo posledice staranja prebivalstva odražale v prostoru. Pri tem gre predvsem za postopno praznjenje naselij, zlasti na strateško občutljivih območjih države, propadanje infrastrukture ter stavbne in kulturne dediščine, opuščanje kmetijstva in zaraščanje kulturne pokrajine itd. Nenazadnje gre tudi za izgubljanje ustvarjalnega potenciala teh območjih (glej Ravbar 2011, 2012). Če bi vse te posledice ovrednotili ekonomsko, bi bile zagotovo še bolj zaskrbljujoče in z dolgotrajnejšimi negativnimi učinki, kot je vprašanje finančne vzdržnosti, na primer, pokojninskega in zdravstvenega sistema, o čemer je v zadnjem času največ razprav. V prihodnje bi bilo zato treba povečati število raziskav o staranju prebivalstva v Sloveniji z vidika prostorskih analiz in dati še poseben poudarek ovrednotenju posledic staranja prebivalstva, ki se odražajo v prostoru.

6 Literatura

Glej angleški del prispevka.